

Galen

jako przykład modelowego lekarza-intelektualisty świata antycznego

Opis zagadnienia:

- Claudius Galenus, to wybitny autorytet w dziejach historii medycyny, autor wielu zachowanych traktatów, będących przez wieki podstawą wiedzy i praktyki lekarskiej. Większość z nich dotrwała do naszych czasów dzięki arabskim przekładom, które stworzyły podwaliny pierwszych uniwersyteckich bibliotek Europy, a zatem były bezpośrednim nośnikiem kolektywnej wiedzy medycznej antyku. Co więcej popularność Galena oraz to, że nie miał on sobie równych przez wieki sugeruje, iż jego wiedza była ceniona w różnych kręgach kulturowych i miała szczególną wartość poznawczą i naukową.

- Wiele aspektów życia i działalności Galena wskazuje, iż był on w istocie wzorcowym przykładem lekarza-intelektualisty świata antycznego. Świadczą o tym w szczególności: jego sposób podejścia do wiedzy i nauki oraz promowanie przez Galena wizerunku lekarza jako filozofa i człowieka wszechstronnie wykształconego.

- Według wstępnych założeń badawczych wizerunek i aktywność Galena mogą być podstawą do rozważań nad wylaniem się i sposobem (auto)definiowania się intelektualistów w świecie antycznym, z kolei jego pisma, podejście do medycyny i praktyka stanowiąc będą solidną podstawą do rozważań na temat instytucjonalizacji wiedzy w tamtym czasie.

Cel posteru: Syntetyczne przedstawienie naukowego i intelektualnego wizerunku Galena oraz ukazanie na jego przykładzie modelowych cech lekarza-intelektualisty świata antycznego

Metodologia: Kluczowe metody badawcze wykorzystane podczas pracy nad wizerunkiem lekarza jako intelektualisty w starożytności mają charakter interdyscyplinarny. W celu właściwego przeprowadzenia dogłębnej analizy należało połączyć wiedzę z zakresu: medycyny, historii, filologii klasycznej, archeologii i antropologii kulturowej. W tym ujęciu metody filologiczne i historyczne wspierają dogłębną analizę kwestii terminologicznych i koncepcyjnych tekstów źródłowych. Dla właściwej kontekstualizacji informacji źródłowych, w niniejszych badaniach wykorzystane zostały także metody porównawcze.

Dane i wyniki:

- **Wykształcenie i praca** - Claudius Galenus urodzony prawdopodobnie w 129 r. n.e. w Pergamonie, od wczesnych lat młodzieńczych kształcił się u szanowanych lekarzy i filozofów w Pergamonie, Smyrnie i Aleksandrii. W wieku 16 lat zaczął pobierać nauki w lokalnym Asklepiejnie, gdzie praktykował jako *θεραπευτής*. Z dostępnych informacji biograficznych wynika, iż to owe wczesne doświadczenia naukowe dały mu odpowiednie warunki do wykształcenia w sobie wzorca lekarza jako wszechstronnie wykształconego intelektualisty.

Po licznych wyjazdach naukowych, mających na celu zdobycie wszechstronnej wiedzy z różnych dziedzin naukowych Galen w wieku lat 28 został lekarzem gladiatorów arcykapłana Azji. Podczas swojej czteroletniej pracy Galen rozwijał, a także testował teorie z zakresu dietetyki i anatomii, a wyniki swoich badań skrupulatnie spisywał. Efekty studiów demonstrował także publicznie w formie „eksperymentów” wykorzystujących sekcje lub wiwisekcje na zwierzętach. Choć zainteresowania Galena były wszechstronne, to zawsze skupiały się wokół doskonalenia jego warsztatu medycznego. Widza zawarta w innych dziedzinach miała na celu zwiększenie skuteczności wykorzystywanych przez niego metod leczenia i terapii, a także poszerzenia jego podstawowej wiedzy o ciele i funkcjonowaniu człowieka.

- **Interdyscyplinarność** - Jednym z nieoczywistych przykładów, jak szerokie były zainteresowania Galena może być jego związek z astronomią i matematyką. W swoich traktatach pokazywał między innymi, jak fizyka Arystotelesa może w sposób racjonalny i empiryczny połączyć się z medycyną Hipokratesa. Przykładem takiego tekstu jest traktat *Krytyczne Dni (De diebus Decretoriis)*, który uważany jest za tekst założycielski medycyny astrologicznej. Główna myśl traktatu bazowała na tym, iż sporządzenie wykresu astrologicznego przy pomocy matematycznych obliczeń na dzień, w którym pacjent zachorował, pomoże ustalić datę występowania tak zwanych „krytycznych dni” tzn. dni, kiedy choroba osiąga swój szczyt/kryzys. Przełożenie cyklu chorobowego na proste, matematyczne okresy pomagało w przygotowaniu i wdrożeniu odpowiednich terapii. Przez wzgląd na popularność tego traktatu uważa się Galena za prekursora astrologii medycznej lub iatromatematyki i choć dziś zalicza się te ruchy do „pseudonaukowych”, zjawisko to niewątpliwie pokazuje jego interdyscyplinarne tendencje w dążeniu do wiedzy.

- **Praktyka** - Galen nie opierał swoich metod jedynie na abstrakcyjnych znakach „z nieba”, gdyż był to przede wszystkim człowiek, który wierzył w obserwację i przedkładał objawy choroby dające się zaobserwować nad „znaki z niebios”. Niektórzy badacze twierdzą nawet, iż Galen stworzył *De diebus Decretoriis* po to, aby wprowadzić chaos wśród tzw. sceptyków, a także obalić czysto matematyczne, racjonalistyczne podejście do nauki.

Wnikliwa obserwacja pacjenta, w tym charakterystycznych objawów choroby oraz drobnych zmian zachodzących podczas jej trwania, były podstawą do eksperymentowania i tworzenia nowych sposobów leczenia. Galen wychodził poza tradycyjne podążanie za naukami poprzedników, a także przede wszystkim dążył do wynalezienia zupełnie nowych i lepszych rozwiązań do znanych już terapii. Tak pisał o jednym przypadku, z którym zetknął się na początku swojej kariery:

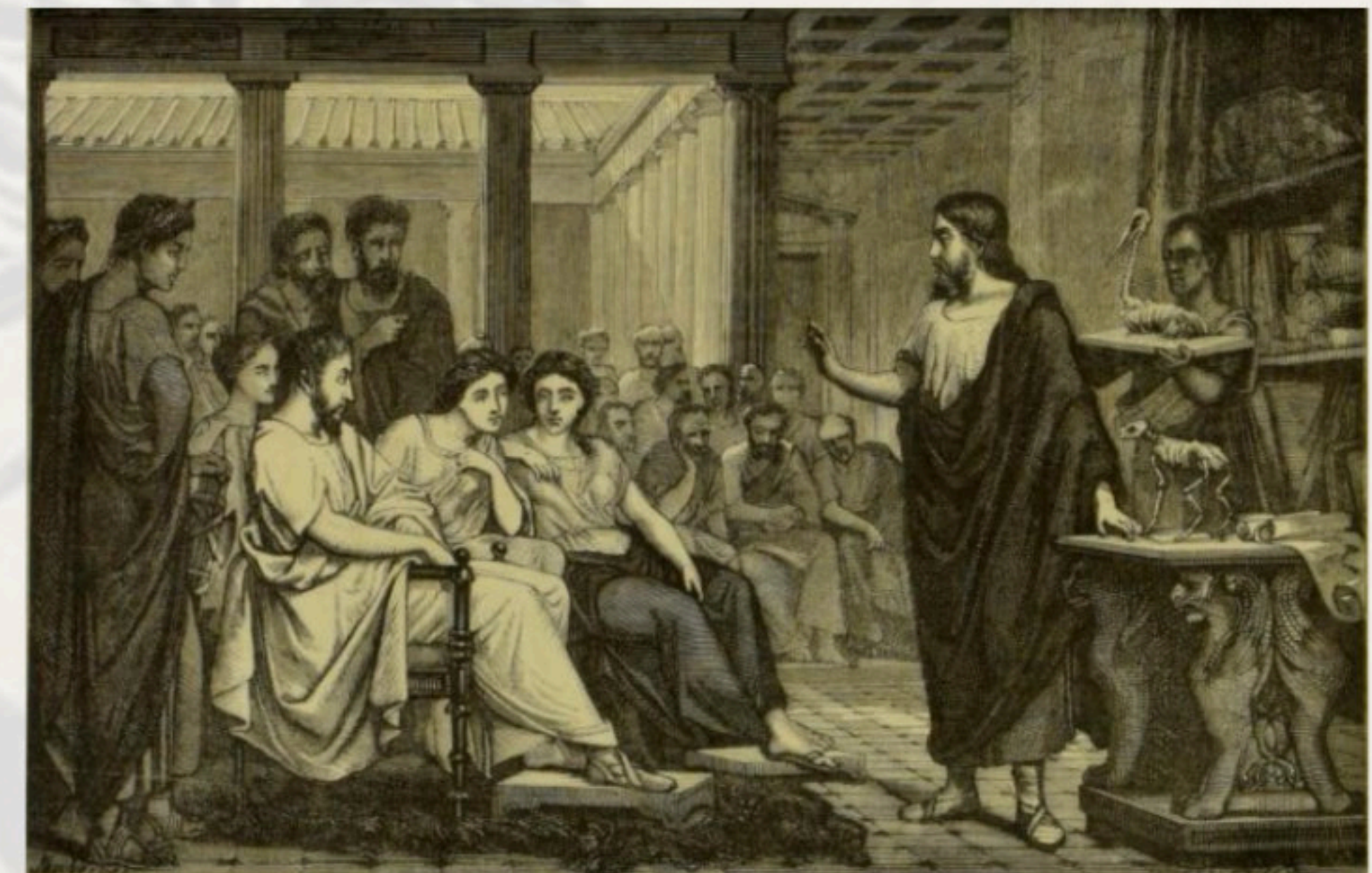
Kiedy więc pewnego razu zostałem poproszony o przywrócenie utraconej pamięci u kogoś, a byłem jeszcze dość młody, nie widząc żadnego nauczyciela zajmującego się leczeniem tego rodzaju dolegliwości, ani nie czytając o tym w żadnym ze starożytnych tekstów, najpierw samodzielnie zbadałem, która część mogłaby być dotknięta [chorobą], i do której powinienem zastosować tak zwane środki miejscowe, po uprzednim zajęciu się całym ciałem, co jest wspólne dla wszystkich chorób. Następnie poszukałem [osobnej] metody, w jaki sposób można odnaleźć remedium. Uważałem, że dotknięte miejsce to to, które zawiera główną funkcję duszy, a leki powinny być przeciwnie działające do tej dolegliwości.

- *Claudii Galeni Opera Omnia*, ed. C. G. Kühn, t. VIII, Lipsk 1824, s. 147-148, tł. O.Skieterska

Co więcej w swoim traktacie *Jeśli ktoś jest najlepszym lekarzem, jest także filozofem (Si quis Optimus Medicus est, Eundem esse Philosophum)* pisał:

...z pewnością powinniśmy się przede wszystkim poświęcić studiowaniu filozofii, jeżeli mamy być prawdziwymi naśladowcami Hipokratesa. Jeśli to zrobimy, nic nie przeszkodzi nam w staniu się takimi jak on, a nawet lepszymi od niego, gdy poznawszy to, co zostało przez niego dobrze powiedziane, sami odkryjemy to, czego sztuce jeszcze brakuje.

- *Claudii Galeni Opera Omnia*, ed. C. G. Kühn, t. VIII, Lipsk 1821, s. 62-62, tł. O.Skieterska

Ryc. 1

To między innymi te fragmenty dowodzą, iż Galen miał aspiracje do wyjścia poza schemat utartego przez wieki sposobu podejścia do medycyny. Jego naukowym celem było kwestionowanie autorytetów, co jest szczególnie widoczne w jego licznych polemikach ze znanymi osobistościami ze świata medycyny (przykładowo różnice w poglądach między Galenem i Hipokratesem znajdujemy między innymi w zakresie dietetyki).

Na koniec warto nadmienić, iż traktat *Si quis Optimus Medicus* etc. jest niezależnym tekstem, w którym podkreślana jest rola filozofii i ogólnego wykształcenia w rozwoju intelektualnym medyków tamtych czasów. W tekście pojawiają się porównania do zawodów lekkoatletycznych i do tego, że jedynie ćwiczenie umysłu może odróżnić prawdziwych profesjonalistów od reszty. Jest to zwieńczenie poglądów, które dojrzewały w Galenie od najmłodszych lat. To zaangażowanie w sprawy natury filozoficznej i skłonność do polemiki z czolowymi myślicielami epoki sprawiły, iż wywarł on wpływ nie tylko na rozwój myśli europejskiej, ale także na cywilizację islamską, co widać w recepcji jego dzieł w następnych stuleciach.

- **Intelektualny i naukowy wpływ Galena na rozwój medycyny** wydaje się niepodważalny biorąc pod uwagę to, jak wiele jego dzieł przetrwało do naszych czasów. Według niektórych badaczy jest to najlepiej zachowany autor starożytności, a znając charakter jego dzieł możemy śmiało założyć, iż były one cenione głównie za walory naukowe. Dziedzictwo naukowe Galena było kultywowane i powielane szczególnie wśród lekarzy z Bliskiego Wschodu. Na podstawie arabskich źródeł z XIII wieku możemy wnioskować, iż ich kolekcja dzieł Galena dalece przewyższała to, co znajdowało się wówczas na zachodzie. Warto nadmienić także, że dopiero w XV i XVIII wieku zaczęto poważnie kwestionować nauki Galena. Do tego czasu jego teorie były niepodważane, a także szeroko praktykowane zarówno w Europie, jak i na Bliskim Wschodzie.

- **Wszechstronne wykształcenie, dążenie do poszerzania wiedzy, praktyka oparta na eksperymentach, poszukiwanie odpowiedzi na niezadawane wcześniej pytania, kwestionowanie utartych autorytetów oraz interdyscyplinarność badań** sprawiły, iż przez wieki Galen był niekwestionowanym wzorem lekarza-naukowca. To właśnie te cechy aktywności Galena możemy uznać za wzorcowe i charakterystyczne dla modelowego lekarza-intelektualisty antyku.

Literatura:

Claudii Galeni opera omnia, tł. D.C.G. Kuehn, Lipsk 1821-1833, t. I-XX.

Galen On Diseases and Symptoms, tł. I. Johnson, Cambridge 2006.

Galen On the Constitution of the Art of Medicine. The Art of Medicine. A Method of Medicine to Glaucou, tł. I. Johnston, Cambridge 2016.

Galen on the Affected Parts: Translation from the Greek. Text with Explanatory Notes, tł. R.E. Siegel, Londyn 1976

Cooper G. M., *Galen, De diebus decretoriis, from Greek into Arabic: A Critical Edition, with Translation and Commentary, and Historical Introduction of Hunayn ibn Ishāq*, Kitāb 'ayyām al-buḥrān, Londyn 2016.

Nutton, V., *Galen: A Thinking Doctor in Imperial Rome*, Nowy Jork 2020.

Havrdá M., *The Purpose of Galen's Treatise On Demonstration*, "Early Science and Medicine" t. 20, 2015, z.3, 265-287.

Galen and the World of Knowledge, red. Ch. Gill; T. Whitmarsh; J. Wilkins, Nowy Jork 2009.

Brill's Companion to the Reception of Galen, red. P. Bouras-Vallianatos, B. Zipsler, Lejda 2019.

Starr P., *Arab Sources on the Life of Galen*, "Journal of Arts and Sciences", nr. 9, 2008, s. 89-99.

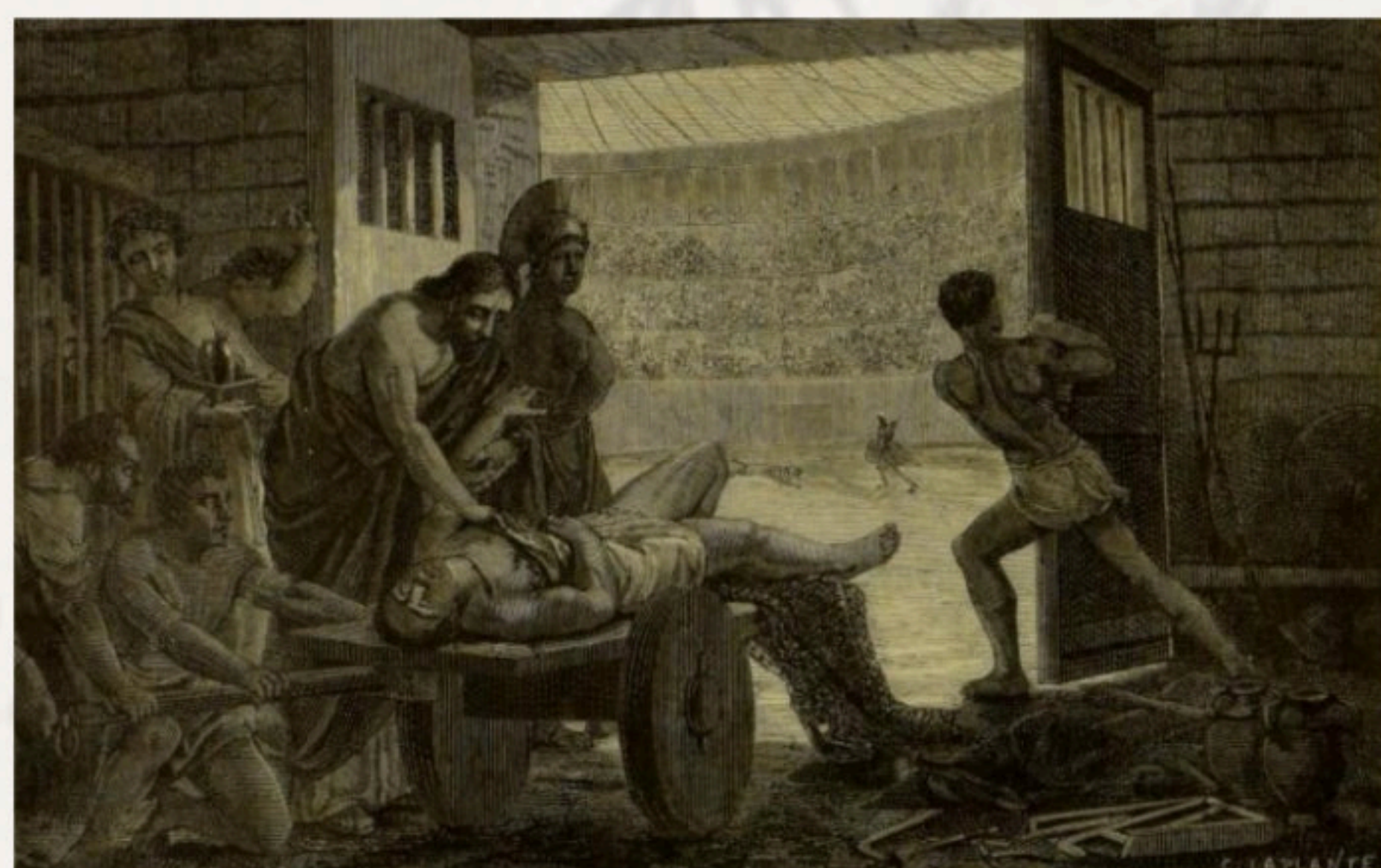
Ilustracje:

- Portret Galena: Pierre Roche Vigneron, Gregoire et Deneux, ok. 1865 r.

- Ryc. 1 - Galen uczy anatomii w Rzymie, Louis Figuier (1819-1894) rycina z *Vies des savants illustres depuis l'antiquité jusqu'au dix-neuvième siècle avec l'appréciation sommaire de leurs travaux*, 1866, s. 385.

- Ryc. 2 - Galen opatrujący rannego gladiatora w Pergamonie, tamże, s. 379.

- Ilustracja w tle: *Artemisia arborescens*, Folio 20, The Vienna Dioscurides (VI w. n.e.).

Ryc. 2

Autorka posteru:

mgr Olimpia Skieterska - doktorantka IV roku Szkoły Doktorskiej Nauk Humanistycznych Uniwersytetu w Białymstoku. Zainteresowania badawcze: historia medycyny i lecznictwa, wizerunek lekarza w świecie starożytnym, źródłoznawstwo antyczne, kultura antyczna, problematyka dotycząca mitologii i religijności antycznej, antropologia kulturowa, recepcja antyku w późniejszych epokach.